
Francie s novým prezidentem – naděje a zklamání

Zdeněk Müller

Francouzi nedopřáli svému novému prezidentovi, aby se těšil z volebního vítězství příliš dlouho. Jejich vřelé sympatie zprvu adresované čerstvému a energickému týmu soustředěnému okolo J. Chiraka se začaly záhy ochlazovat množícími se výhradami. Opatrnost na domácí scéně, riskování v zahraničí, tak hodnotila domácí kritika kroky a rozhodování nového prezidenta. Jeho popularita klesala – jak neopomněli pozorovatelé často opakovat – rychleji než u kteréhokoli z jeho předchůdců v páté republice. Chirakův rok – rok 1995 – se tedy odehrál ve znamení vln nadšení a pochybností, prchavých nadějí a silicích zklamání. Francii čekají do budoucna nesnadné měsíce. S jakými překážkami musí počítat, to naznačily již první fáze Chirakovy prezidentské éry.

Pomalý start energických mužů

Po dobu předvolební kampaně sliboval Jacques Chirac rychlou a radikální reformu. Namísto energických zásahů směřujících k rychlým a očekávaným reformám ve sféře daňové, rozpočtové a sociální však ve druhé polovině roku 1995 zavládla na domácí scéně opatrnost, ne-li pasivita. Naopak při rozhodování o obnově jaderných pokusů byl Chirakův postup velmi razantní. Řada zahraničních partnerů Francie, a to nejen v oblastech přímo sousedících s Tichomořím a s atolem Mururoa, kde se provádějí francouzské jaderné pokusy, nýbrž i v Evropě, reagovala nesouhlasně, s rozpaky a rezervovaně. Nedobrá dojem, který tento postup vyvolal, pomohl oslabit velmi zásadní a odvážný postoj Francie k otázce Bosny. Také díky jemu začalo NATO postupovat rozhodněji a efektivněji a po opakovaných bombardováních srbských pozic bylo prolomeno obklíčení Sarajeva.

Pomalý postup politické změny ve Francii, kterým se vyznačovaly první Chirakovy měsíce v Elysejském paláci, je o to překvapivější, že rozhodující mocenské nástroje v zemi se v dané chvíli ocitly v moci vládní koalice RPR a UDF. Jednu dobu se dokonce objevil názor, že v této chvíli vznikl „stát RPR“. Počínaje březnem 1993 obsadilo gaullistické Sdružení pro republiku (RPR) a blok pravého středu, tj. Svaz pro francouzskou demokracii (UDF), 480 křesel z 577 v Národním shromáždění a rovněž v Senátu měly většinu. Ve 21 z 22 krajů metropolitní Francie stáli v čele regionálních rad reprezentanti vládnoucího politického bloku a obdobnou většinu zaujímali i v 95 departmentech. S prezidentskou funkcí koalice navíc získala možnost v případě potřeby konzultovat značně rozsáhlý okruh otázek přímo s voliči formou referenda.

Rovněž ekonomické ukazatele země nebyly a nejsou alarmující. Hospodářský růst zaznamenal v roce 1994 přírůstek ve výši 4 %. V polovině roku 1995 se sice jeho tempo zpomalilo, ale přesto odhady hovoří pro rok 1995 o růstu ve výši 3 %, obdobně jako pro rok následující. Francie má přebytky v zahraničním obchodě a ani nedávné pokusy o bojkot francouzského zboží ve světě jako odvěta za jaderné pokusy ji příliš nepoškodily.

Francouzské podniky si vedly překvapivě dobře na zahraničních trzích, a to i přesto, že musejí pracovat v podmínkách vysokých úrokových měr a velkých nákladů spojených s odvodou na sociální zabezpečení a s vysokou cenou pracovní síly. Vysoká cena pracovní síly je rozhodujícím faktorem, který brání zaměstnávat lidi s nízkou kvalifikací. Zdejší „strukturální nezaměstnanost“, která je – jak známo – sociálně nejtíživější, neboť je dlou-

hodobá, dosahuje podle statistiky OECD 9 %, což v průmyslově vyspělém světě představuje procento nejvyšší.

Nezaměstnanost – společenská gangréna

Od nástupu nové francouzské vlády v květnu 1995 poklesla celková nezaměstnanost v zemi z 12,2 % na 11,4 %. Je to ovšem stále málo, aby se mohlo tvrdit, že tato „gangréna francouzské společnosti“ – jak nezaměstnanost nazval Alain Juppé – byla podchycena. Navíc se koncem října ukázalo, že tento klesající trend není v žádném případě trvalý, protože ve zmíněném měsíci nezaměstnanost opět stoupla. Juppé zvolil jako lék formu státního příspěvku těm zaměstnavatelům, kteří přijmou dlouhodobě nezaměstnaného do práce a jde-li zároveň o osobu ohroženou ztrátou kvalifikace. Více už však nyní nemůže udělat. Chce-li totiž lépe než jeho předchůdce Edouard Balladur ozdravit státní výdaje, nemůže zatěžovat rozpočet novými položkami.

Rozpočtová disciplína v první polovině roku 1995 utrpěla, což se vysvětluje prezident-skými volbami. Přesto byla míra nekázně, jakou připustil tehdejší premiér Balladur (jinak známý svou přísností v záležitostech státních financí), mírně řečeno, udivující. Státní výdaje vrostly v roce 1994 o 4,1 % oproti původně stanovenému růstu 1,1 %. Proto namísto poklesu státního dluhu z 317 miliard FF v roce 1993 na předpokládaných 301 miliard FF v roce 1994 došlo naopak k jeho dalšímu vzestupu na úroveň 358 miliard FF.

Při nástupu do funkce premiéra přehodnotil Alain Juppé stávající rozpočet a stanovil za cíl snížit schodek veřejných výdajů v roce 1995 na 322 miliard FF. V září se pak zavázal redukovat deficit v roce 1996 na 290 miliard FF. Tento rozpočtový plán je založen především na omezení mzdového růstu pro více než 5 milionů úředníků státní správy a pracovníků veřejného sektoru. Přesto by mzdy u těchto kategorií měly být i nadále každoročně zhodnocovány přírůstkem ve výši 4 %. V této souvislosti byla připravovaná daňová reforma odsunuta na pozdější dobu.

Veřejné finance ve Francii potřebují zcela nezbytně reformu. Spočívají – obrazně řečeno – na dvou „řesoucích se nohách“. Jednou z nich je nedostatečný příjem z daní. Úleva je poskytována 116 kategoriím občanů a prakticky jen polovina všech Francouzů platí daně. Odstranění těchto výjimek by naopak dovolilo u 56,4 % snížit nejvyšší daňovou sazbu. Druhou chatrnou „končetinu“ francouzského systému představují dávky na sociální zabezpečení. Formálně je sice nerozpočtové, protože má být ze 75–80 % uhrazeno odvody z mezd a kromě toho na něj přispívají zaměstnavatelé a jejich svazy, ale fakticky tomu tak není. Vláda je nyní již zcela pravidelně nucena soustavně vyrovnávat platební schodky v celkové bilanci sociálního zabezpečení (1993 – 110 miliard, 1994 – 58 miliard). Příčinou zvětšování „rozpočtové díry“ jsou především rostoucí náklady potřebné na úhradu zdravotní péče.

Diskuze o sociální politice

Jacques Chirac ve své volební kampani sliboval, že prosadí snížení daní. Premiér Juppé však tento závazek uložil k „ledu“. Prohlásil totiž, že uvolnění daňového břemene nepřipadá v úvahu dříve než za dva až tři roky. Místo toho se snaží o posílení daňové základny tak, aby unesla jak váhu systému sociálního zabezpečení, tak náklady ústřední vlády. Na podzimní měsíce naplánoval „celonárodní diskuzi“ o daní z příjmu a o sociálních dávkách, a to v parlamentu, mezi sociálními partnery a ve sdělovacích prostředcích. Tato taktika počítá s tím, že by reformy byly uzákoněny počátkem roku 1996 a jejich efekt by začal působit v roce 1997.

„Celonárodní diskuze“ nemusí nutně vést k dohodě se silnými zájmovými skupinami, především s odbory, protože ty mají značný zájem uchovat systém sociálního zabezpečení ve stávající podobě. Postavení francouzských odborů jako partnera řízení a správy je

ovšem křehké, neboť reprezentují pouze 8 % veškeré pracovní síly. Jsou nejslabší v průmyslově vyspělém světě, což často přispívá k jejich nezdaru v politickém jednání. Vzhledem k malé členské základě je odborová politika motivována převážně snahou zalíbit se, získat si přízeň placených zaměstnanců, spíše než snahou zprostředkovávat efektivní dialog mezi zaměstnanci, zaměstnavateli a vládou a kultivovat svou roli jako spoluzodpovědného sociálního partnera.

Jeden z mnoha paradoxů francouzské politiky se projevuje v tom, že vláda pravého středu chce zrušit daňová zvýhodnění pro investující střední vrstvy, která zavedla vláda socialistů. Chystá se útočit na střední vrstvy a přitom se patrně neubrání ústupkům odborům, které reprezentují převážně nižší kategorie zaměstnanců. Tato tendence většího respektu pro sociálně slabší vychází z gaullismu, zvláště z jeho sociálně a populisticky orientované tendence. Za jejího hlavního představitele bývá označován Philippe Séguin, předseda Národního shromáždění. Juppého ústupky v duchu „sociálního gaullismu“ lze vysvětlit rovněž tím, že Séguin je Juppého rival jak na stranické půdě RPR, tak jako potenciální alternance na post premiéra.

Hrozba konfliktu s odbory ve veřejném sektoru a při prosazování reformy systému sociálního zabezpečení se zvyšuje o možnost konfrontace v případě další liberalizace a privatizace státních podniků. V tomto směru je však vládní rozhodnost neotřesitelná; privatizace přináší peníze do státní pokladny a kromě toho je závazkem vůči Evropské unii. Francie je vystavena tlaku bruselského centra Evropské unie, které požaduje změnu statutu tří velkých státních podniků: France Télécom, Electricité de France, Gaz de France.

Schengen a Mururoa – Achillova pata vnějších vztahů

Problematickou záležitostí evropských vztahů se pro Francii stala Schengenská dohoda o volném pohybu osob. Francie ji podepsala se všemi svými kontinentálními sousedy s výjimkou Itálie. Prezident Chirac se však rozhodl pozastavit francouzskou účast na její realizaci a obnovit hraniční kontroly, a to v souvislosti s vlnou pumových atentátů, která začala v létě 1995. Nicméně odvolání akcí zvýšené ostrahy pod názvem „Vigipirate“ zůstává v nedohlednu a závisí na výsledcích vyšetřování výbuchů a na objektivně obtížném posouzení, zda hrozba atentátů trvá či nikoli.

Souhlas s provedením závěrečné série francouzských jaderných pokusů v Tichomoří vyvolal ve světě značný odpor. Do května 1996 má být série původně stanovená na osm výbuchů, později redukována na šest pokusů, ukončena. Poté chce Francie podepsat mezinárodní Smlouvu o nešíření jaderných zbraní a zavázat se k dalším výzkumům jen formou simulací, nikoli přímých výbuchů. Ještě dlouho by se ovšem mohl projevat negativní dopad francouzského postoje na veřejné mínění, zejména v Austrálii, na Novém Zélandu a v Polynésii.

Také u evropských partnerů podcenila Francie možný politický efekt svého jaderného jednání a argument, že by její jaderné zbraně měly sloužit k obraně Evropy, se všude nesetkal jen s pochopením. Francouzský prezident se pokusil pochybnosti rozptýlit návrhem na rozšíření francouzsko-britského dialogu o jaderných zbraních a přizvat k němu i Německo. Celá aféra vyprovokovala podráždění zejména na straně nových neutrálních členů Evropské unie a posílila jejich záměr omezit diskuzi o společné obraně v rámci Mezivládní konference v roce 1996.

Evropské ambice

V evropské agendě se pro Francii v Chirakově roce stalo rozhodující splnit maastrichtská kritéria, stanovená pro ekonomickou a měnovou unii. Potřebuje v první řadě snížit rozpočtový deficit, a to na úroveň 3 % HNP, představující v současnosti přes 5 %. Provést toto snížení je o to složitější, že se má uskutečnit v době, kdy nezaměstnanost v zemi je o jednu

třetinu vyšší než v Německu, které zůstává pro Francii nejdůležitějším partnerem. Úkolem zůstává uchovat pevnou francouzskou měnu a pevné svazky s Německem, které jsou z velké části odpovědné za osud budoucí evropské politiky. Teoreticky by neměly naznačené záměry vést ke konfliktům navenek, ale praxe může být nakonec zcela jiná. Problémy související s rozpočtem a s nezaměstnaností jsou politicky natolik citlivé, že by mohly vyprovokovat případné francouzské úkroky, ne-li přímo obraty od chvályhodných politických záměrů.

Francie bude muset v brzké době vyřešit stávající dilema: buď zasáhnout do daňového břemene a omezit veřejné výdaje, což se všeobecně pokládá za jedinou možnou cestu, jak sladit vlastní evropské ambice, především dovršení ekonomické a měnové unie vytvořením společné měny, s domácími potřebami, anebo obětovat jeden z těchto cílů. Chirakova volba v tomto směru rozhodne o charakteru jeho prezidentského období a konečkonců poznamená i budoucnost Evropské unie.

Stabilita vlády ohrožena frakcemi

Prezidentské volby ve Francii zpravidla „zmrazí“ na řadu měsíců politickou scénu. Pohyb se stává znatelný až zase ve chvíli, kdy se vítězná koalice začíná rozpadat a porážení kandidáti a jejich strany se znovu zvedají a mobilizují. Tentokrát se politická aréna rozhýbala dříve. Chirakovi nakloněná volební koalice se již začala štěpit.

Diferenční proudy uvnitř vládnoucí koalice měly na konci roku 1995 větší podíl na formování domácí politické scény než napětí, které by podle předpokladu mělo vycházet z rostoucího tlaku opozice, především socialistů. Tato situace je dána tím, že gaullistické RPR a seskupení pravého středu UDF má politickou moc na všech úrovních. Centralizace moci je patrná nejen na úrovni vládnoucího bloku, ale i u jednotlivých politiků. Nejlepším příkladem toho je sám ministerský předseda Alain Juppé. V květnu 1995 byl jmenován francouzským premiérem, v červnu byl zvolen starostou města Bordeaux a v polovině října byl postaven do čela největší politické strany země – Sdružení pro republiku (RPR).

Premiér v plné míře využívá francouzský systém, který připouští kumulaci volených funkcí. I s přihlédnutím k ješitnosti každého politika, nejde tu výlučně o jakousi osobní libůstku. Je to pochopitelná reakce, jak si vedoucí francouzský politik – obrazně řečeno – „chrání záda“. Musí počítat s tím, že prezident má možnost měnit premiéry, jak uzná za vhodné, a to buď podle svého politického zázemí, anebo podle výsledků parlamentních voleb. Žádný z prezidentů páté republiky si neponechal jen jednoho ministerského předsedu po celé své sedmileté volební období. Pokud by Juppé vydržel tři roky, pak ho v roce 1998 čeká konfrontace s voliči v podobě voleb do Národního shromáždění. Mezitím však nelze vyloučit konflikt uvnitř Juppého vlastní strany.

Největší konkurent ministerského předsedy – Philippe Séguin – byl prozatím vázán povinnostmi, které jsou spojeny s funkcí předsedy Národního shromáždění. Stál jakoby v záloze a v ústraní. Jeho dny však mohou brzy přijít, a to jak na státní, tak politické úrovni. Dosud platilo, že Chirac dával přednost Juppému a Séguin tento stav loajálně respektoval. Dokonce přistoupil i na to, že při říjnové volbě nového předsedy RPR osobně doporučil před reprezentativním shromážděním gaullistů do funkce Juppého. Navenek deklarovaná jednota téměř monolitní (Juppé byl zvolen 92,17 % odevzdaných hlasů) nevylučuje vnitrostranické spory. Nemusí to být však jen Séguin a jeho sociální gaullisté. Silné je i křídlo „balladurovců“. Ve stylu Juppého předchůdce Edouarda Balladura není sice „střelba ze zadních pozic“, ale ta může přijít z řad Balladurových ministrů, kteří se v září po doplňovacích volbách vrátili do poslanceckých křesel v Národním shromáždění. Především Nicolas Sarkozy, Balladurův ministr financí, mluvčí jeho vlády a hlavní organizátor prezidentské kampaně bývalého premiéra, má v tomto směru velké předpoklady.

Vlnění na pravoboku politického středu

Gaullistická strana RPR je vzdor vnitřnímu napětí a diferenciačnímu potenciálu relativně jednotná ve srovnání se svým koaličním partnerem UDF. Svaz pro francouzskou demokracii je vlastně politickým seskupením několika malých stran. Na rozdíl od gaullistů, kterým je vlastní určitý typ patriotismu, ba nacionalismu a kteří věří ve stát a státní intervencionismus, panuje v UDF větší názorová pestrost. Vedle „miniaturní“ Sociálnědemokratické strany, vytvořené skupinou bývalých socialistů, se v bloku UDF objevuje Centrum sociálních demokratů (CDS), což jsou vlastně centristé, politicky a názorově velice podobní kterémukoli evropským křesťanským demokratům, a Republikánská strana (PR). Ta sdružuje lidi typu Alaina Madelina, kteří jsou z pohledu ekonomické politiky pokládáni za ultraliberály, a další členy zvláště z jižní Francie, kterým je snad ještě více než ekonomický liberalismus blízký politický konzervatismus.

Jediným ideologickým poutem UDF je proevropské krédo zakladatele bloku Valéry Giscarda d'Estaing. Ten ho vytvořil v roce 1978 jako svou politickou oporu v době, kdy jako francouzský prezident musel čelit rostoucí kritice ze strany Chirakových gaullistů. Za více než dvě desetiletí let se ovšem mnozí z UDF, zejména členové Republikánské strany, vymkli Giscardově kontrole.

Nedostatek loajality vůči zakladateli se v UDF projevil mimo jiné i v tom, že se většina ministrů z tohoto seskupení, kteří participovali na předchozí vládě, postavila během prezidentské kampaně za premiéra Balladura. Zabránili tak Valéry Giscardu d'Estaing vstoupit do boje o křeslo v Elysejském paláci. Někteří z nich dokonce doufali, že by Balladur jako prezident mohl vytvořit novou stranu, jak mimo svou vlastní RPR, tak mimo UDF. François Léotard, ministr obrany v Balladurově vládě, který byl nyní znovupotvrzen jako vůdce Republikánské strany, vyslovil před rokem naději, že by obdobný vývoj mohl vést k rozpadu francouzské pravice a ke vzniku „velké konzervativní strany“ typu britských toriů, německých křesťanských demokratů nebo amerických republikánů.

Výsledek prezidentských voleb však vzal těmto představám půdu pod nohama. Rozplynul se sen o Balladurovi jako o novém sjednotiteli a vliv Giscarda d'Estaing v UDF se znovu upevnil. Je ovšem otázkou, zda se tento politik může anebo vůbec ještě chce angažovat. Po překvapující porážce socialistou Mitterrandem v prezidentských volbách v roce 1981 se Giscard znovu prosadil do politiky. Postupně si získal posty na místní, národní i evropské úrovni. Přesto v červnu 1995 utrpěl porážku ve volbách na místo starosty v Clermont-Ferrand. V 69 letech by si koneckonců mohl říci, že to, co bylo, stačí a že může odejít s klidem do politické penze.

Giscardův spojenec Hervé de Charetta, ministr zahraničí v Juppého vládě, nedávno vytvořil Lidovou stranu pro francouzskou demokracii (PPDF). K tomu ho pravděpodobně motivoval záměr zabránit, aby UDF ovládly dvě její dnes nejsilnější složky – centristé CDS a Republikánská strana. Oběma těmto stranám velí ambiciózní padesátníci – François Léotard (PR) a François Bayrou (CDS). Bayrou zůstal sice v Juppého vládě ministrem školství, tedy ve stejné funkci, jakou zastával v kabinetu premiéra Balladura, ale právě s ohledem na situaci v UDF bude patrně více myslet na své stranické ambice než na dlouhodobou úřednickou kariéru v ministerském křesle.

Pravice ultraliberální a pravice nacionální

Svéráznou pravicovou osobnost představuje Alain Madelin. Ačkoli byl ministrem v Balladurově kabinetu, velmi brzy přešel do Chirakova tábora. Spolu se Séguinem a Juppém vytvořil rozhodující trojici podílející se na Chirakově prezidentské kampani. Ve významné funkci ministra financí a hospodářství v Juppého vládě dlouho nezůstal. Je nadále formálně členem Léotardovy Republikánské strany, ale svou perspektivu patrně spatřuje spíše v rámci své nové asociace Ideje-Akce. Je to zatím jakási názorová a spole-

čenská platforma francouzského ekonomického liberalismu (ultraliberalismu), která se může změnit v politickou stranu. Madelina k sobě navíc láká Philippe de Villiers, konzervativce, bývalý člen Republikánské strany, jenž vytvořil své vlastní Hnutí za Francii, s nímž zahájil protievropské tažení a kampaň proti Maastrichtu. I když si ve volbách do Evropského parlamentu v červnu 1994 vedl poměrně dobře, výsledky jeho prezidentské kampaně v roce 1995 nebyly přesvědčivé.

Philippe de Villiers, jenž upoutal zájem tradicionalisticky smýšlející Francie a voliče zahleděné do romantizované minulosti, má však vážnou konkurenci v Le Penově Fronte nacional (FN). Rostoucí vliv této strany vyhraněně nacionalistické a nesnášenlivé pravice, která má v programu „očistu“ země od nepohodlné armády přistěhovalců, se projevil v prvním kole prezidentských voleb. Jean-Marie Le Pen získal 15 % odevzdaných hlasů a dostal se na čtvrté místo v absolutním pořadí. Tento úspěch jeho strana zhodnotila v červnových komunálních volbách. Její kandidáti zvítězili ve třech jihofrancouzských městech – v Toulonu, v Orange a v Marignanu. Pro svobodomyšlnou část Francie to byl šok. Poprvé od vzniku Fronte nacional v roce 1972 se nacionalistická pravice prosadila takto výrazně na scéně místní správy. Noví starostové z jejích řad jsou nyní pod pečlivým dohledem, zda v místní politice uplatní zásadu „francouzské především“.

Přešlapování socialistické opozice

Postupující štěpení vládnoucí pravice a kampaň odporu vůči FN, která se zvedla z řad intelektuálů a z uměleckých kruhů po volebních úspěších Le Penovy strany, nabízí šanci levici. Socialistická strana se však nejeví jako sourodé společenství s jasnou strategií. Lionel Jospin sice profituje ze 14 milionů hlasů, které dostal v rozhodujícím prezidentském duelu s Jacquem Chirakem. V polovině října 1995 byl většinou hlasů (94,17 %) zástupců socialistů zvolen prvním tajemníkem jejich strany. Z vedoucí pozice byl tak odstraněn dosavadní vůdce, Henri Emmanuelli, reprezentující tradiční „aparátnický“ styl, oblíbený u starší generace stranických kádrů. Jospin však nemá vyhráno, protože mu chybí křeslo v Národním shromáždění, a tudíž nemá možnost dohlížet na socialistické poslance. Není to zase tak nepodstatné, protože parlamentní skupině socialistů předsedá Laurent Fabius, dlouholetý Jospinův rival.

I když ve Francii nemá parlament takovou váhu jako v jiných evropských demokratických systémech (ústava páté Francouzské republiky poskytuje značné pravomoci prezidentovi: svolat parlament k projednání závažné otázky, rozpustit parlament a vypsat nové volby; a omezuje zasedání na 120 dní ve dvou blocích ročně), zůstává Národní shromáždění základní platformou politického boje a formování opozice. Francouzský systém nicméně nepřipouští jinou cestu do parlamentu než pouze volbu. Jospin musí proto čekat až na příští volební kolo v roce 1998. Nesporně on i socialisté budou mít šanci uspět a získat pro své kandidáty více než současných 56 křesel, na něž se zredukovaly jejich řady po posledních parlamentních volbách v roce 1993.

Strukturuje se společnost zdravým způsobem?

Recepci na počet francouzského státního svátku 14. července 1995 pořádal Jacques Chirac v Elysejském paláci poprvé jako jeho nový „pán“. Využil této příležitosti k tomu, aby zdůraznil svou snahu rozejít se s monarchistickými manýry, které v posledních letech na prezidentskou funkci navěsil François Mitterrand. Radikálním způsobem porušil zavedenou praxi. Přivítel dveře politickým a společenským osobnostem i diplomatům a naopak přizval na 4 000 mladých lidí ze všech koutů země, mnoho z nich z dnes vysoce explozivních a konfliktních městských čtvrtí. Bylo to gesto, které vyvolalo značnou pozornost. Frapantně se tak ozřejmila francouzská realita; společnost se dramaticky štěpí a snaha překlenout narůstající propast naráží na obrovské potíže.

Mezi rozdílnými sociálními skupinami, zaměstnanými a lidmi bez práce, těmi, kdo žijí v Paříži a lidmi z provincií, obyvateli městských center a lidmi tisícími se na předměstích, služečně staršími ve světě politiky a obchodu a jejich mladšími kolegy se šíří silný pocit jednak naprosté odlišnosti, jednak vzájemné ignorance.

Jedním z jasných příkladů je nečekaně silná vlna popularity, kterou si během léta 1995 získal film *Nenávist* (*La haine*). Tento černobílý snímek vytvořený s minimálními náklady vypráví příběh o životě na jednom problémovém pařížském předměstí. Francouzští teenageři ztotožnili své životní pocity se zobrazeným příběhem a s postoji jeho hrdinů, zatímco řadu ostatních přitahoval do kin zájem poznat málo známou stránku jejich vlastní společnosti. Premiér Juppé pokládal dokonce za nutné promítnout tento film členům vlády a vyšším státním úředníkům.

Představa, že se francouzská společnost rozděluje a že se její jednotlivé skupiny vzájemně vzdalují, je těžko slučitelná s republikánskými ideály rovnosti a bratrství. Leč zdá se, že alarmující jev, jehož příznaky se množí, se registruje a je vnímán. Alespoň mluva politické elity o tom již delší dobu vypovídá. Zatímco dnes téměř vymizel výraz „sociální rozdíly“, velmi často se hovoří o „sociální roztržce, zlomenině“ (*rupture, fracture*). Ve volební kampani k prezidentským volbám získal Jacques Chirac značnou přízeň právě díky své schopnosti zdramatizovat vědomost o stávající sociální nemoci a prodávat přitom se ziskem svůj obraz nešťastného státníka, hluboce zasaženého bolestí ze „sociální zlomeniny“. Je nyní otázkou, do jaké míry je schopen naplnit očekávání, která rozpoutal, a zda má vůbec možnosti toho dosáhnout.

Příliš úzký vchod do sociálního výtahu

Vláda Alaina Juppého učinila několik vstřícných kroků k překlenutí stávající sociální disharmonie. Především opakovaně deklarovala jako jednu ze svých priorit redukci nezaměstnanosti. Jde však o dlouhodobý proces, který zejména při současném schodku veřejných výdajů a při nutnosti korigovat státní dluh není vůbec jednoduché zvládnout. První Juppého vláda zavedla dokonce ministerský úřad pro záležitosti „solidarity mezi generacemi“. Druhá Juppého vláda vytvořená počátkem listopadu 1995 již tento přepych opustila. Juppé požadoval od svých podřízených větší mobilitu a větší kontakt s terénem, což je sice zásada starého data, avšak dosud málo praktikovaná.

Chirakova volební rétorika obsahovala také slib prolomení vstupu do francouzské politické elity a zmnožení přístupových cest do politického světa. Je skutečností, že francouzští politici jsou většinou „enarkisté“, tj. absolventi Vysoké školy státní správy (*Ecole nationale d'administration, ENA*). Patří k nim i sám francouzský prezident, stejně jako mnoho ministrů a jejich poradců. Lze si proto jen stěží představit, jak naruší tradici takto zavedeného elitářství.

Kromě politické sféry se „enarkisté“ objevují rovněž ve vedoucích pozicích v soukromém i státním sektoru. Dále jsou tu též absolventi další výběrové a elitní vysoké školy (*Ecole polytechnique*), známí a označovaní pod písmenem „X“. V anglosaském prostředí je známá podobná elita „Oxbridge“, vycházející z univerzit v Oxfordu a v Cambridge. Podle nedávno publikované srovnávací sociologické studie je však francouzské zázemí pro politickou, obchodní a průmyslovou elitu podstatně užší. Například z ENA vychází každoročně jen něco přes stovku absolventů.

Obhájci dané praxe tvrdí, že absolventi ENA a X jsou výjimečně schopní a že kvalitní francouzský vzdělávací systém, jenž je přístupný všem, umožňuje kterémukoli z talentovaných dospět na vrchol jen na základě svých schopností a zásluh. Například premiér Juppé pochází z velmi prosté rodiny z francouzského jihozápadu, Landes. Kritici naopak kladou otázku, zda je vzdělávací systém opravdu tak otevřený, jak se tvrdí, a argumentují stoupajícím počtem soukromých škol, které se posledních letech objevují.

V době rostoucí nerovnosti a množících se projevů chudoby mezi Francouzi sílí názor, že elita je navzdory talentu a schopnostem svých členů příliš zvýhodněna a že má mnoho

privilegií, jako je například přístup k levným státním bytům a garanci zaměstnání za jakýchkoli okolností.

Nevýhody „jednotného myšlení“

Se vzděláváním společenských elit souvisí ovšem i další problém, který se dotýká povahy a důsledků tohoto programovaného procesu. „Jednotné myšlení“ (pensée unique) anebo nacvičený způsob myšlení, jímž se vyznačují „enarkisté“, se může někdy stát břemenem. Jeho monotónně technokratický či byrokratický ráz nemusí být za všech okolností nejlepším vodítkem k řešení problémů, které přináší moderní společnost a které se vyznačují stále větší komplexností a složitostí. Není vyloučené, že nadaný jedinec a „self-made man“ mohou být v určité chvíli pohotovější a vynalézavější než poněkud skleníkově a strojově vychovaní administrátoři.

Elitářský typ myšlení má blízko k negativním psychologickým reakcím, neboť podvědomě svádí k nadřazenosti, k aroganci a k přehlížení odlišných názorů. I když efekty takového chování bývají negativní, měřeno efektivitou může být ještě nezdравější stereotypnost takového přístupu. Tvrdí se, že finanční těžkosti, s nimiž se potýkala francouzská finanční společnost Suez či banka Crédit Lyonnais na konci 80. a na počátku 90. let, byly z velké části podmíněny právě myšlenkovou jednostranností a malou pružností.

Velkou slabostí zavedeného systému je jeho neměnnost. Viněty „X“ či „ENA“ zvýhodňují jejich nositele nejen při hledání práce, ale doprovázejí je po celou kariéru, tzn. že ti s nejlepšími školními výsledky mají trvale zajištěny také nejlepší postupové perspektivy. Vytváří se tak jakýsi „skleněný poklop“, který brání vzestupu ostatních do nejvyšších pozic. Jinými slovy řečeno, tzn. že do vedoucích pozic v podnicích, v bankách, v pojišťovnách apod. přicházejí lidé zpravidla – obrazně řečeno – jakoby „shozeni padákem“ odjinud. Vedle malé transparentnosti kapitalismu „à la française“ a velmi úzkého prostoru, který dovoluje hnát k odpovědnosti vedoucí osobnosti hospodářského sektoru, pokud se přímo nedopustí prokazatelně trestného činu, je další závadnou praxí „parašutistický“ návyk.

Během volební kampaně sliboval Jacques Chirac provést zásadní škrty v dlouhém seznamu významných občanských a vojenských funkcí, jejichž obsazování patří do prezidentské kompetence, a to včetně jmenování vedoucích kádrů ve 150 státních organizacích, které byly do prezidentské pravomoci svěřeny zákonem z roku 1985. Nepřirozený stav dosazování vedoucích kádrů shora by se měl navíc redukovat s postupující privatizací, která se dotýká stále většího okruhu obchodních, průmyslových i finančních společností. Požadované změny nepřijdou však ani rychle, ani snadno.

Když nastává doba povolební věcnosti

Z pomalého a obtížného rozletu nového francouzského prezidenta nemá cenu dělat unáhlené závěry. Jacques Chirac je politikem, jenž se pohotově adaptuje, což může být někým chápáno jako oportunismus. V prezidentských volbách zvítězil až na třetí pokus, což potvrzuje jeho houževnatost a ochotu poučit se z vlastních chyb. Koncem října 1995, kdy se křivka jeho popularity mezi Francouzi hluboce propadla, bravurně sehrál roli skromného a zdrženlivého politika v televizním rozhovoru. S grácií obešel pokušení tvrdit, že měl navzdory faktům ve všem pravdu, a odvážně přiznal, že patrně plně nedocenil obtíže, které na něho čekaly. „Zabubnoval“ na notu realismu a vyhlásil dvouroční „půst“ pro státní rozpočet. Jakoby se chtěl vepsat do poučení dobře známého z La Fontainovy bajky: Jako cikádu jste mě zvolili, teď k vám přicházím jako mravenec.